

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ МІКРОПОЛЕ «ВІДДАНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Близнюк К.Р.,

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
вул. Г. Сковороди, 2, м. Київ, 04655,
kate.blyz@gmail.com

У статті проаналізовано лексемний і семний склад мікрополя «відданість», а також його системну організацію в українській мові. Компоненти значення, що функціонують у мікрополі, відображають семантику відданості, вірності, прихильності, постійності, стійкості, сміливості та жертвовності заради об'єкту почуття, котрим для лексико-семантичного поля «патріотизм» виступають Батьківщина, власний народ, його закони, традиції, історія тощо.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, семантичне мікрополе, лексема, сема, опозиція.

Близнюк Е.Р.

Лексико-семантическое микрополе «відданість» в современном украинском языке

В статье проанализированы лексемный и семный состав микрополя «відданість», а также его системная организация в украинском языке. Компоненты значения, функционирующие в микрополе, отражают семантику преданности, верности, привязанности, постоянства, стойкости, смелости и жертвенности ради объекта чувства, которым для лексико-семантического поля «патріотизм» выступают Родина, собственный народ, его законы, традиции, история и т.д.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, семантическое микрополе, лексема, сема, оппозиция.

Blyzniuk K.R.

The microfield «відданість» in the modern Ukrainian language

The article deals with the semantic microfield «відданість» ("loyalty") as a structural part of the lexical-semantic field of «патріотизм» ("patriotism") in the modern Ukrainian language.

The main aim of the article is to study the structural-semantic organization of the microfield «відданість» as a reflection of the Ukrainian lingual worldview.

The following tasks are set to achieve this aim: to distinguish the semantic components of the microfield «відданість» from the structure of the lexical-semantic field of «патріотизм»; to analyze their central-peripheral organization; to examine the types of semantic oppositions between lexemes; to reveal the semantic relationships with other microfields at the lexical-semantic field of «патріотизм»; to establish the universal and national specific elements of its semantics.

To accomplish the assigned tasks the methods of component analysis and analysis of semantic oppositions are applied.

The semantic microfield «відданість» is formed by 41 words in the modern Ukrainian language. While 6 words constitute the nucleus of the field, 14 lexemes belong to the semi-periphery zone and 21 elements are allocated at the periphery. The components of respective language units' meaning reflect the semantics of loyalty, fidelity, affection, consistency, persistence, passion, friendliness, reliability, trust, courage and sacrifice for the sake of the adored object, which in the larger context of the lexical-semantic field of «патріотизм» refer to Motherland, own nation, its laws, traditions, history, etc.

The concept of «відданість» in the Ukrainian lingual worldview is associated with the semantic microfields «любов» ("love"), «прихильність» ("affinity"), «смівливість» ("courage"), «стіійкість» ("steadfastness"), «ворожість» ("animosity").

Further study of the structural-semantic organization of the lexical-semantic field «патріотизм» should consider this relationship and look for crossings of the microfield «відданість» with other microfields in its structure.

Key words: lexical-semantic field, semantic microfield, lexeme, seme, opposition.

Антропоцентрична спрямованість сучасних наукових досліджень спонукає вчених-лінгвістів звертати увагу на відображення в мові досвіду й світогляду людства в цілому, окремих

народів, етнічних чи соціальних груп, видатних особистостей тощо. Великий інтерес викликають особливості вербалізації психологічних переживань, моральних і культурних цінностей,

мисленнєвої діяльності. А. Вежбицька зауважує, що при цьому для мовознавця важливим є вивчення семантики мовних одиниць залежно від їхньої належності до певної мови, адже мова дуже тісно пов'язана з національною культурою відповідного народу: «Почуття не можна ідентифікувати без допомоги слів, а слова належать якійсь одній конкретній культурі й приносять із собою культурно-специфічний кут зору» [2, 41]. Кожна культура має власний спосіб концептуалізації світу, визначений її історичним досвідом, що відображається у мові, а мова, як зазначає А. Шафф, «формує і певною мірою обмежує процес мислення» [18, 14]. Вона створює національну мовну картину світу, що специфічно «забарвлює» навколишню дійсність через вказівки на значущість для відповідної культури предметів, явищ, рис характеру і способів поведінки. Ці вказівки містяться на різних рівнях мови, але найбільше проявляються у лексиці й фразеології.

Досліджуючи лексичну семантику, варто звертати увагу на загальнолюдські та національно-специфічні компоненти значень мовних одиниць. Виявляти їх зручніше під час аналізу не окремих лексем, а лексико-семантичних полів, адже значення слова повністю розкривається лише у протиставленні іншим близьким до нього словам: «Лексичне значення слова ніколи не існує (функціонує) окремо. Воно завжди пов'язане семантичними відношеннями (ідентичності й диференційності) з лексичним значенням іншого слова або лексичними значеннями кількох (багатьох) слів. Таким чином, лексичне значення певного слова семантичними ідентичності, спільними з іншим словом (словами), має також інформацію і про останнє. Лексичне значення окремого слова ніколи не буває відокремленим або ізольованим» [6, 30]. Отже, дослідження лексичного рівня певної мови як відображення мовної картини світу її носіїв потрібно здійснювати через аналіз лексико-семантичних полів і семантичних мікрополів. При цьому, на думку С. Жаботинської: «Вивчення мовних значень сприяє з'ясуванню принципів упорядкування інформації у думці. Встановивши ці принципи, ми зможемо пояснити сам феномен мови як знакової системи» [5, 53].

Таким чином, **актуальність пропонованого дослідження** визначається необхідністю вивчення мовних картин світу різних народів шляхом аналізу окремих їхніх складових компонентів, зокрема лексико-семантичних полів як специфічних утворень, що відображають у мові особливості світогляду, історичний досвід і ціннісні орієнтири певної культури.

Метою статті є дослідження семантико-структурної організації мікрополя «відданість» як частини лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові.

З мети випливають такі **завдання**: виокремити компоненти семантичного мікрополя «від-

даність» зі структури лексико-семантичного поля «патріотизм»; проаналізувати їхню ядерно-периферійну організацію; простежити семантичні відношення між лексемами; виявити зони перетинання з іншими мікрополлями, що входять до складу лексико-семантичного поля «патріотизм»; назвати загальнолюдські та національно-специфічні елементи його семантики як фрагменту мовної картини світу українців.

Головним методом дослідження для виконання поставлених завдань є *метод компонентного аналізу*, що полягає у членуванні семантики мовних одиниць на мінімальні значеннєві компоненти — семи. Детально методику проведення компонентного аналізу описує у своїй праці «От компонентного анализа к компонентному синтезу» А. Кузнецов [9, 406]. Шляхом аналізу словникових тлумачень встановлюємо лексеми, що утворюють семантичне мікрополе «відданість» у структурі лексико-семантичного поля «патріотизм». Із словникових дефініцій виокремлюємо семи, які формують значення відповідних лексем. Метод компонентного аналізу, запропонований ще на початку ХХ ст. М. Трубецьким, зазнав значних змін. Зараз учені-лінгвісти надають перевагу вичленуванню компонентів значень саме через аналіз словникових дефініцій [16, 32], а не через протиставлення лексем, бо лексикографічні тлумачення відображають семантичну структуру слова, склад і специфіку його значеннєвих компонентів, відношення між ними та взаємозв'язки з іншими словами, на що звертає увагу А. Лучик: «Найнадійнішою методикою компонентного аналізу є лексикографічне вичленування семантичних компонентів, оскільки в тлумачних словниках об'єктивуються системні лексичні зв'язки, а саме тлумачення здійснюється багатим, але осяжним арсеналом структурних формул» [11, 259]. Застосовувавши *прийом побудови матриці* — таблиці, де за ранговими списками впорядковуються лексеми і семи, — простежимо ядерно-периферійне структурування поля, відношення між його компонентами та зони перетинання з іншими лексичними утвореннями. Для встановлення типів семантичних відношень між лексемами, що функціонують у досліджуваному мікрополі, застосовуємо *метод аналізу опозицій*, також запропонований М. Трубецьким [15] і доопрацьований у подальшому Ж. Кантіно [8], Е. Кузнецовою [10], С. Маркусом [12], Ю. Степановим [14] та ін.

Джерелами дослідження стали 11- і 20-томний словники української мови, а також «Словник української мови» за редакцією В. Жайворонка. Ілюстративний матеріал дібрано через систему «Український національний лінгвістичний корпус» Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Семантичне мікрополе «відданість» як структурну частину лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові репрезентує 41 мовна одиниця, що референціуює уявлення українців про віддану поведінку, ставлення до об'єкта цього почуття, переживання, з ним пов'язані, вчинки та дії, характерні для вірних та відданих осіб.

Ядерну зону аналізованого мікрополя формують лексеми **відданість**, **вірність**, **дружба**, **дружність**, **певність** і **постійність**. Одиниця **відданість** є центральним елементом мікрополя. Вступаючи в найбільшу кількість семантичних відношень з іншими його складниками, вона відображає поняття відданості, вірності, постійності, присвяти себе чому-небудь, симпатії та любові до когось або чогось: *Екіпаж транспортника складався винятково з надійних людей, вірність і відданість яких були перевірені в багатьох ситуаціях* (В. Єшкілев). Елемент **вірність** перебуває в еквіполентній опозиції до лексеми **відданість**, адже його семантика, крім вказівок на відданість, вірність і постійність, охоплює також поняття незмінності, незрадливості, неминучості й властивості бути вартим довіри: *Тут виявляється українська мораль, яка підносить на п'єдестал вірність Україні, як найвищий обов'язок перед нацією* (О. Шугай). Сема **вірність** є другою за частотністю в межах мікрополя, тому виступає важливим інтегративним компонентом для його складників. Крім того, попри еквіполентні відношення з лексемою **відданість**, в узусі найчастіше елемент **вірність** формує опозицію тотожності, тобто вживається як синонім до неї. Це впливає з фіксації у словникових тлумаченнях відповідних сем як еквівалентних і з можливості взаємозаміни лексем у реченнях.

Лексема **дружба** виступає гіпонімом щодо елемента **дружність** і формує з ним привативну опозицію, позначаючи стосунки, в основі яких лежить взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів: *Македонський цар майже кляньється скіфському цареві в дружбі та вірності* (В. Чемерис). Натомість **дружність** використовується також на позначення доброзичливості й дружельюбності у ставленні до кого- або чого-небудь, злагожденості, одночасності та бурхливості у виконанні спільних дій: *Величність, свобода і щастя всіх, основане на святій дружності та на братерстві одиниць, так само як і народів* (І. Франко). Обидві лексеми входять до складу семантичного мікрополя «прихильність», що також є структурною частиною лексико-семантичного поля «патріотизм».

Семантика одиниці **певність** відображає поняття вірності, стійкості, наполегливості, постійності, чіткості, вірогідності, неминучості, відсутності сумнівів, твердої віри у щось, здатності бути вартим повного довір'я: *Не бійтеся*

«спокою» готовності й певності. Такий спокій має в основі мужність і відданість (О. Бердник). Тобто вона перебуває в еквіполентних відношеннях з іншими елементами ядра, як і лексема **постійність**, що репрезентує незмінність, безперервність, стабільність, обов'язковість, а також вірність чому-небудь: *Тобі б трохи постійності, друже, хоч якусь децицію. Про вірність я вже не кажу — це, далєбі, було б смішно* (О. Авраменко). Через функціонування у тлумаченнях зазначених лексем сем **стійкість**, **постійність**, **незмінність** і **стабільність** вони належать до мікрополя «стійкість».

Отже, компоненти ядерної зони семантичного мікрополя «відданість» перебувають у тісній смисловій співвіднесеності через наявність інтегративних сем **відданість**, **вірність**, **довір'я** і **постійність**, які є найактивнішими в межах аналізованого мікрополя. Вони відображають поняття про відданість, характерне для різних народів і зафіксоване у різних мовах. Наприклад, вони є частотними значенневими компонентами у семантичному мікрополі «devotion» в англійській мові [1]. Як зауважує І. Голубовська: «Кожний етнос крізь притаманні йому мовні та культурні форми певним чином розвиває і деталізує цей «загальний поняттєвий базис людства», тим самим визначаючи своє «національне обличчя» [4, 4]. Так, уже на рівні ядра простежуються перетинання з мікрополями «стійкість» і «прихильність», які також функціонують у складі лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові. Тобто поряд із універсальним проявляються вказівки на національну культурну специфіку значення.

Приядерну зону семантичного мікрополя «відданість» утворюють лексеми **віра**, **героїзм**, **довір'я**, **жертвність**, **любов**, **незламність**, **незмінність**, **незрадливість**, **патріотизм**, **прив'язаність**, **самовідданість**, **самопожертва**, **самопосвята** і **фанатизм**.

Елементи **віра** і **довір'я** можуть формувати між собою відношення тотожності, оскільки в деяких контекстах вони вживаються в синонімічному значенні ставлення, що виникає на основі віри в чийсь правоту, чесність і щирість: *Затим пішов цілий ряд маленьких досвідів і жертв, котрі припадали порівну і на ученицю, й на учителя і зміцнювали їх взаємне довір'я і прихильність* (І. Франко). Утім, семантика одиниці **віра** є набагато ширшою й охоплює також упевненість у чомусь, відсутність сумнівів щодо правильності, розумності, позитивності кого- або чого-небудь, а з релігійного погляду — визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного може позначати релігійне вчення чи віровизнання: *Ті, що zostалися, були загартовані, сильні духом і тілом, непереможні вірою в побудову незалеж-*

ної *Української Держави* (М. Андрусак). Отже, одиниці **віра** і **довір'я** не тотожні: «Два елементи є синонімами, якщо вони можуть вживатися один замість одного в однаковому контексті, зберігаючи при цьому смислове значення виразу в цілому. Заміна повинна працювати в обох напрямках, щоб виключити заступання один одного гіпонімами й гіперонімами» [17, 84]. Саме тому що взаємозаміна цих мовних одиниць одностороння (віра може замінити довір'я у різних контекстах, але не навпаки), визначаємо семантичну опозицію між ними як привативну.

Інтегративна сема **віра** вводить до периферійної зони аналізованого мікрополя одиниці **правовірність** і **віросповідання**. Їхні прямі значення, зафіксовані словником, пов'язані з поняттям релігійної відданості, але в переносному значенні їх використовують також для називання почуттів, ставлення, позиції, спрямованих на інші, нерелігійні об'єкти. Так, **віросповіданням** є різновид якого-небудь віровчення з усталеною обрядовістю або належністю до якої-небудь віри, релігії. Втім, у текстах знаходимо ширші можливості його вживання: *Українство всіх трьох поколінь, які творили цю культуру вже не як «обласну», а як власне національну, — «братчиків», «громадівців» та «Молодої України» — було свідомим переконанням, «національним віросповіданням», «ідеологією», як каже М. Грушевський* (О. Забужко). Лексема **правовірність** має зафіксованими у словниках обидва, пряме і переносне, значення. З одного боку, її тлумачать як суворе дотримання догматів певної віри, релігії, а з іншого — як суворе дотримання якого-небудь учення, системи поглядів, напряму в мистецтві тощо, підтвердження чому бачимо у текстах: *Віктор мав за машкару Гришину комсомольську правовірність, за глупоту — навіть за провокацію! — його незалежні мудрування, за наївність, в найкращому випадку, його намір батіжком перебити залізо, крицю, метал* (О. Ізарський).

Важливим елементом мікрополя «відданість» є одиниця **самовідданість**, що використовується на позначення готовності пожити собою, поступитися своїми особистими інтересами для блага інших: *Війна дала світові небачені зразки героїзму, самовідданості, і цей героїзм був явищем масовим, загальнонародним* (М. Ільницький). Вона формує опозицію тотожності з одиницями **самопожертва** і **самопосвята**, що функціонують у такому ж значенні: *Емоційна тональність тут інша: високий рівень національної самосвідомості, патріотичний порив, готовність до самопожертви в ім'я свободи й незалежності народу* (М. Ільницький). Так працювати, як працюють ці хлопці-реставратори, — з повною самопосвятою, за мізерну плату, з самої відданості тому, що робиш, — це й є партизанка в чистому вигляді... (О. Забужко).

Вказані лексеми виступають у ролі гіпонімів і перебувають у привативній опозиції з одиницями **героїзм** та **жертвність**. Перша з них референціює значення найвищого вияву самовідданості й мужності (особливо у виконанні громадського обов'язку) і забезпечує перетинання з мікрополем «сміливість»: *Вони з незрівнянним героїзмом умирали за ті кличі, за ту любов і братерство на багатьох фронтах, перемагаючи всіх і вся, немовби їм у руки було вкладено небесний меч* (І. Багрянний). Додаткові зв'язки із зазначеним мікрополем також реалізують семантичні компоненти лексем, що перебувають на периферії мікрополя «відданість». Зокрема, одиниця **доблесть** співвідноситься з поняттям відваги, мужності, героїства і самовідданості в якій-небудь діяльності: *Він поважав їх за військову доблесть, за непохитну волю, палке прагнення вижити й відродити колишню велич власної раси* (О. Авраменко). А слово **подвиг** уживається в українській мові на позначення героїчного, самовідданого вчинку, здійсненого у важких і небезпечних умовах, важливого своїм значенням: *Але він глибоко запав у душі його однополчанам, будив у них високу громадську совість, безмежну відданість улюбленій справі, постійну готовність до подвигу* (І. Кошелівець). Отже, в українській мовній картині світу відданість характеризується не тільки прихильністю до кого- або чого-небудь і здатністю бути вірним, не зраджувати об'єкт своїх почуттів, а й героїзмом та мужністю, які часом необхідно виявляти, щоб не порушувати свою позицію і дотримуватися вибраної системи поглядів, незважаючи на перепони й небезпеки.

Елемент **жертвність** називає здатність до самопожертви і самовідданості й утворює зв'язки зі складниками периферійної зони аналізованого мікрополя, що теж містять у своїх тлумаченнях сему **жертва**: *Вони спалювали себе в полум'ї любові до України, а Україна за таку жертвність приймала їх як диваків, а то й вбачала у них своїх ворогів* (О. Шугай). Зокрема, такими одиницями є **жертва**, **офіра**, **пожертва**, **пожертвування**. У структурі мікрополя вони утворюють своєрідну семантичну групу, що засвідчує зв'язок поняття відданості у мовній свідомості українців з поняттями жертвності, готовності йти на втрати, зречення, відмову від своїх інтересів заради об'єкта цього почуття. Лексеми **жертва** та **офіра** є синонімами, що перебувають в опозиції тотожності й позначають відмову від особистих прав, вигід, самопожертвування; жертвування; добровільний внесок на користь когось або чогось; людину, що зазнала знущань чи насилля, загинула; за релігійними обрядами — предмет або живу істоту, яких принесли в дар богам: *Він ділиться з нею своїми зисками з переконанням, що патріотизм без жертви — це порожній звук*

і тільки пожертва на різні українські культурні потреби, а зокрема на наукові цілі, — це довготривала жертва, це інвестиція для української спільноти (В. Верига). Свого часу, за студентських років, її батько побував на засланні, і культ давніх народовольських традицій надавав влаштованому й врівноваженому побуту в родині Ельснерів деякого відтінку колісь перенесеної **офіри** й виконаного громадського обов'язку (В. Домонтович). Елементи **пожертва** і **пожертвування** також виявляють між собою семантичні відношення тотожності, оскільки у їхній семантиці реалізується значення добровільного відречення від своїх вигід, чого-небудь потрібного; жертви, самопожертви; дарунку чи внеску на користь якоїсь особи, установи тощо: Радянських учителів змушували лукавити, обдурювати — мовляв, батьківщині потрібна відданість, любов, **пожертва** юних вихованців, як Павки Корчагіна у 20-х роках минулого століття (І. Варнат). Вже кілька літ верховодив він у громаді, всі його шанували й слухали, а він заступав і поучував громадян на кожнім кроці з незрівняним **пожертвуванням**, яке, врешті, припечатав своєю смертю (Г. Хоткевич).

В еквіполентній опозиції до розглянутих вище мовних одиниць перебуває лексема **патріотизм**, чия семантика відображає, крім готовності йти на жертви й подвиги, відданість власному народові та любов до своєї Батьківщини: *Мій руський патріотизм — то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі* (І. Франко).

Одиниця **патріотизм** формує також еквіполентні семантичні відношення з лексемами **любов**, **симпатія**, **прихильність** і **прив'язаність**, що є елементами як аналізованого мікрополя, так і мікрополів «любов» і «прихильність», які функціонують у структурі лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові. Семантика елемента **любов** є дуже широкою, і з поняттям відданості її пов'язують вказівки на внутрішній духовний потяг до чогось, відчуття глибокої відданості та прив'язаності, симпатії, що виникає через визнання великого значення, гідності когось або чого-небудь, відчуття прихильності внаслідок приятелювання: *В історію української літератури, як її навичні скарби, увійшли шедеври, створені в Уфі в суворі й величні роки, які надихали серця гнівом, вірою, найглибшою любов'ю і скорботою, відданістю Вітчизні* (М. Бажан). Поняття любові та відданості є тісно пов'язаними навіть у позамовній дійсності, що відзначають психологи, називаючи відданість особливим різновидом любові, постійною і незмінною прихильністю до об'єкта цього почуття [7, 425]. С. Воркачов розглядає відданість як одну з семантичних ознак лінгвокультурного концепту **любов** і зараховує її до «карикативного блоку» характеристик поряд

із жертвоністю, повагою, ніжністю, піклуванням, поблажливістю та ін. [3, 60].

Одиниця **прив'язаність** виступає гіпонімом щодо лексеми **любов** і формує з нею привативну опозицію, називаючи почуття симпатії до когось, відданості комусь або чомусь: *З такого почуття родиться патріотизм — прив'язаність до спільної батьківщини, а на патріотизмі будуються держави і нації* (І. Багрянний). Лексеми **прихильність** і **симпатія** перебувають в еквіполентних семантичних відношеннях. Їхні значення збігаються у тій частині, що відображає поняття приязні, прихильності, симпатії, доброзичливості до когось чи чого-небудь, але різняться тим, що слово **прихильність** може використовуватися на позначення нахилів, прагнень, схильності до чого-небудь, **симпатією** ж називають також уподобання або людину, яка має чийсь прихильність: *Митрополит, досить виразно хилилися своєю прихильністю на бік Московщини, хоч на устах мав все запевнення про свій австрійський патріотизм* (І. Франко). Він, видимо, був із того гурту старого часу людей, що якимось традиційно заховали давні національні **симпатії**, донесли їх до того часу, коли вони виростили вже у національну свідомість, і проявив її скрізь шукали в сучасному (С. Єфремов).

Одним із проявів відданості у мовній картині світу українців постає **незрадливість**. Семантика цієї лексеми містить вказівки на вірність і нездатність піти на зраду: *Калевала — земля сонця і працюючих людей, які відзначаються незрадливістю, любов'ю до свого краю, вірністю роду своєму, мові своїй, врешті, свободі, що було для них найбільшим дарунком предків, і той дарунок вони щедро обєригали і відстоювали від сусідів лихих, любителів пожитися чужими землями* (В. Чемерис). Семи **вірність** і **зрада** виступають інтеграторами одиниці **незрадливість** із антонімічною за значенням лексемою **зрада**, уводячи її до складу семантичного мікрополя «відданість». В українській мові зрадою називається порушення вірності кому- або чому-небудь, відмова від своїх переконань, поглядів, перехід на бік ворога; віроломство, зрадництво: *Не розумію, невже не надокучило досі т. зв. українській інтелігенції толочити старе тирло — між мазепинським патріотизмом і кочубеївським інтернаціоналізмом по-російському, тобто сповідувати філософію меншої чи більшої національної зради* (В. Стус).

На зв'язок між концептами **зрада** і **вірність** в українському фольклорі звертає увагу Н. Скрипник, відзначаючи, що семантика першого, крім основних значень, зафіксованих у словниковому тлумаченні слова-назви концепту, містить вказівки на нестійкість, оманливість, небезпеку, руйнацію. Але найголовнішим у семантиці зради все ж є порушення вірності, яке піддається різкому осудові. Лінгвіст доходить

висновку: «Дискурс усної народної творчості вказує на те, що для українського народу однією з важливих, вартісних є така психолого-ментальна якість особи, як вірність, натомість зраду народна мораль засуджує» [13, 149].

Із негативними наслідками може бути пов'язаний інший різновид відданості — **фанатизм**. Цей елемент мікрополя репрезентує уявлення про сліпу, пристрасну відданість певним ідеям, поглядам, вірі тощо, нетерпимість до інших, не схожих на власні ідей, поглядів і т. ін.: *Самий фашизм, це насамперед націоналізм — любов до власної батьківщини й патріотичне почуття, доведені до самопосягати й культу жертвенного фанатизму* (М. Сціборський). Він забезпечує перетинання мікрополів «відданість» та «ворожість». Головною відмінністю фанатизму від відданості постає наявність двох об'єктів: перший (власний) викликає прихильність, бажання підтримувати його, захищати, а другий (чужий) провокує вороже ставлення, неприйняття або навіть агресію. Для поняття відданості в українській мовній картині світу актуальною є наявність одного (першого) об'єкта, концентрація сил і прагнень щодо нього, що підтверджує семантика решти елементів мікрополя «відданість».

Важливою характеристикою поняття відданості у мовній свідомості українців є постійність. Інтегративні семи *постійність* і *постійно* функціонують у значеннях таких одиниць, як **незмінність**, **невпинність**, **неминучість**, **неодмінність**, **неперервність**. Лексема **невпинність** виступає гіперонімом і формує привативну опозицію з елементом **неперервність**, який позначає тривання чогось безперервно, постійно, безперестанно: *Так він обґрунтував неперервність українського державотворення, українського державотворчого процесу, що зрештою завершився новою державною формацією — Українською Народною Республікою* (В. Андрущенко). Натомість **невпинність** містить у своїй семантиці також вказівку на здатність здійснювати щось із однаковою силою, швидко, рухливо: *В боротьбі з суворою природою, в невпинній праці, серед тяжких умов життя виховувались витривалість, обережність, невпинність у переслідуванні поставленої мети, упертість в добрім значенні слова: взагалі сформувався сильна, здорова, талановита, енергійна народність, яка у високій мірі розвинула в собі державницький інстинкт і імперіалістичні стремління* (Д. Дорошенко).

Мовні одиниці **незмінність**, **неминучість** і **неодмінність** перебувають в еквіполентній опозиції. Лексема **незмінність** репрезентує значення нездатності або неможливості до змін, обов'язковості, неодмінності, вірності та відданості своїм принципам, переконанням або ж кому-небудь: *Ми маємо виробити спільні пропозиції й продемонструвати ринку незмін-*

ність позиції та принципів політики в цьому напрямку (С. Колобов). Елемент **неминучість** використовується на позначення обов'язковості, неодмінності, постійності в чомусь, необхідності й потрібності кому-небудь, а також ситуації, події, якої не можна уникнути, обійти, оминати: *Хмарним законом жили вони в наших душах, умовляючи в нас віру в їхню незламність, неминучість, вічність, непоборність, ламаючи нашу волю, викохуючи зневір'я, розкладаючи нас і пануючи над нами* (В. Винниченко). Одиниця **неодмінність** співвідноситься з необхідністю, постійністю, незмінністю, обов'язковістю, тим, чого потрібно дотримуватися, чим не можна знехтувати і чого не можна уникнути: *Вони не засинали обоє ще мить, в доторковій спин вчуваючи неодмінність їхньої на певен час спільної долі і намагаючись кожен в собі змиритись із товаришем, якого послав йому Бог, задавши роздратування і неприязнь, бо ж тут аж ніяк не місце для настроїв і симпатій чи антипатій, і плекання в собі ворожості чи роздратування щодо іншого може скінчитися тим, що через це загинуть обоє* (Ю. Покальчук).

Розглянуті лексеми, крім того, що конкретизують значення постійності в понятті відданості та розширюють його семантику вказівками на необхідність, неунікність і обов'язковість, разом із одиницями, поєднаними інтегративною семою *стійкість*, забезпечують перетинання мікрополів «відданість» і «стійкість». Зокрема, компонент *стійкість* поєднує в еквіполентній опозиції лексеми **незламність**, **непорушність** і **твердість**. Перша з них, як було зазначено вище, функціонує у приядерній зоні мікрополя «відданість» і називає стійкість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках, діях; вірність своїм переконанням, непохитність; завзятість, наполегливість; непереможність, нескореність, незламність, міцність; здатність не зазнавати змін: *Залізна військова дисципліна вимагала військових чеснот — мужності, вірності, стійкості, суворості незламності, гордої гідності* (В. Полікарпов). Крім того, сема *завзятість* засвідчує зв'язок зазначеної лексеми з мікрополем «піднесення». Одиниця **твердість** використовується в українській мові не лише для характеристики фізичних властивостей предметів, у переносному значенні вона маніфестує поняття душевної стійкості, непохитності, рішучості, незламності, цілеспрямованості, надійності, постійності у своїх рішеннях, переконаннях, поглядах; фізичної витривалості й сили; суворості; відсутності або нездатності до лагідності, чуйності та сердечності: *Тільки велика любов до людини і Батьківщини, тільки незборима твердість і невгнутість велетня, тільки справжність і природність великої розп'ятої, але невідкореної України покликали і послали Його — співця*

Певності — до життя і до смерті (О. Рань). Значення елемента **непорушність** перш за все маніфестує стан відсутності руху, але також містить вказівки на міцність, непохитність, нездоланність, велику стійкість, твердість (у її переносному значенні), незмінність і постійність: *Якщо метою демонстрантів є засвідчити свою затаму опозиційність до певної політики і, виказуючи свою готовність постраждати за власні погляди, виявити непорушність своїх переконань, то вони можуть змінити уявлення багатьох своїх опонентів і співвітчизників* (В. Крижанівський). Отже, поняття відданості у мовній картині світу українців є тісно пов'язаним зі стійкістю фізичною і духовною у різних її проявах.

На периферії мікрополя перебувають такі різновиди відданості, як **ідейність** і **послідовність**. Перший із них позначає безкорисливу відданість ідеалу, проїнятість певними ідеями: *Такий командир мусить мати високі свої особисті якості, високу ідейність, зразковий патріотизм, стійкість, здатність до особистих жертв, товарицькість, чесність, відвагу й політичну вишколеність* (І. Багрянний). Семантика лексеми **послідовність**, крім вказівок на вірність своїм принципам, переконанням, уподобанням тощо, наголошує на виконанні своїх рішень, охоплює передусім поняття логічності мислення, відповідності певним завданням чи настановам, системності та обґрунтованості світогляду, вчення, теорії тощо: *Вірність темі, напряду шукань свідчить про послідовність творчих зацікавлень, творчу цілеспрямованість* (М. Ільницький).

Рідко у значенні повної відданості кому- або чому-небудь використовується слово **присвята**, головним же його значенням є дія, що адресує або приносить у дар що-небудь комусь чи чомусь. Найчастіше **присвятою** називають напис на початку твору, який вказує, кому його адресовано, дарують або на чий честь написано: *Усі чоловічі слов'янські наймення «героїчного» змісту були присвятою стародавньому богові війни й перемоги Юру* (І. Білик).

Мовна одиниця **клятва** відображає зв'язок відданості з обов'язком, оскільки називає урочисту офіційну обіцянку додержувати певних зобов'язань, бути вірним якій-небудь справі, часто підкріплену згадуванням чогось дорогого, священного для того, хто обіцяє: *Вступив до вкритої ореолом таємничості Організації Українських Націоналістів, давши клятву до загину битися за українську самостійність* (М. Андрусак). Клятва є додатковим атрибутом відданості, що публічно підтверджує намір і прагнення особи бути вірним об'єкту своїх почуттів.

Отже, семантичне мікрополе «відданість» як складова частина лексико-семантичного поля «патріотизм» відображає уявлення українців про відданість власним народу й Батьківщині як постійну і стійку прихильність, вірність, готовність до жертв, дотримання обіцянок і непохитність позиції, пов'язані з мужністю і пристрасністю. Мікрополе має чітку ядерно-периферійну організацію з усіма властивими їй рисами. Ядерні лексеми виявляють істотну семантичну близькість і в певних контекстах можуть бути вжитими як синоніми. На рівні ядра функціонують такі одиниці: **відданість, вірність, дружба, дружність, певність і постійність**. Приядерна зона сформована елементами, чий значеннєві компоненти розширюють семантику поняття відданості, зберігаючи при цьому досить тісні зв'язки між собою і з ядром. До них належать **віра, героїзм, довір'я, жертвовність, любов, незламність, незмінність, незрадливність, патріотизм, прив'язаність, самовідданість, самопожертва, самоприсвята і фанатизм**. На периферії поля перебувають елементи: **віросповідання, доблесть, жертва, зрада, ідейність, клятва, невпинність, неминучість, неодмінність, неперервність, непорушність, офіра, подвиг, пожертва, пожертвування, послідовність, правовірність, присвята, прихильність, симпатія, твердість**. Периферійні лексеми пов'язані з рештою одиниць мікрополя лише через окремі семи. Вони є семантично віддаленими від ядра, натомість забезпечують перетинання з іншими мікрополями лексико-семантичного поля «патріотизм». Зокрема, зафіксовано спільність семантичних компонентів мікрополя «відданість» і мікрополів «любов», «прихильність», «сміливість», «стійкість» та «ворожість». Зв'язок між значеннями окремих лексем і накладанням частин лексико-семантичних полів забезпечує неперервність семантичного простору всієї мови і системну організацію не лише окремих лексико-семантичних утворень, а й цілого лексичного рівня.

У подальших дослідженнях лексико-семантичного поля «патріотизм» в українській мові варто детальніше простежити семантичні зв'язки мікрополя «відданість» із зазначеними вище мікрополями. Крім того, продуктивним буде зіставлення результатів аналізу мікрополя «відданість» в українській мові з даними про еквівалентні мікрополя та лексико-семантичні поля інших мов, що дасть змогу чіткіше визначити універсальні та національно-специфічні компоненти його семантики, а отже, проявить національно-культурні особливості концепту **відданість** у мовній картині світу українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близнюк К.Р. Структурно-семантична організація мікрополя “devotion” у структурі лексико-семантичного поля “patriotism” (на матеріалі англійської мови) / К.Р. Близнюк // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. — Вип. 10 / гол. ред. М.Є. Скиба; відпов. за вип. М.М. Торчинський. — Хмельницький : ФОП Бідюк Є.І., 2016. — Т. 1 (А–І). — С. 56–62.
2. Вержбицкая А. Сопоставление культур через посредство лексики и прагматики / А. Вержбицкая ; пер. с англ. А.Д. Шмелева. — М. : Языки славянской культуры, 2001. — 272 с.
3. Воркачев С.Г. Любовь как лингвокультурный концепт / С.Г. Воркачев. — М. : Гнозис, 2007. — 288 с.
4. Голубовська І.О. Етноспецифічні константи мовної свідомості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15 / І.О. Голубовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2004. — 38 с.
5. Жаботинская С.А. Лексическое значение: принципы построения концептуальной сети / С.А. Жаботинская // Pstyga, A. (red.) Slovo z perspektywy jezykoznavcy s tłumacza. — Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2005. — S. 53–62.
6. Жилко Ф.Т. Про семантичні поля української мови / Ф.Т. Жилко // Українська мова і література в школі. — 1972. — № 12. — С. 25–32.
7. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард ; пер. с англ. — СПб. : Питер, 1999. — 464 с.
8. Кантино Ж.П. Сигнификативные оппозиции [signifying opposition] / Ж.П. Кантино // Принципы типологического анализа языков различного строя / отв. ред. Б.А. Успенский. — М., 1972. — С. 61–94.
9. Кузнецов А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу / А.М. Кузнецов ; отв. ред. В.Н. Ярцева ; Академия наук СССР, Научный совет «Теория советского языкознания», Институт языкознания. — М. : Наука, 1986. — 123 [2] с.
10. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка / Э.В. Кузнецова. — 2-е изд., испр. и доп. — М. : Высшая школа, 1989. — 216 с.
11. Лучик А.А. Компонентний аналіз у зіставних дослідженнях лексичних одиниць / А.А. Лучик // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. пр. / [відп. ред. М.П. Фабіан] ; МОН України, Ужгород. нац. ун-т. — Ужгород : [Папірус-Ф], 2009. — Вип. 7. — С. 258–262.
12. Маркус С. Логический аспект лингвистических оппозиций / С. Маркус // Проблемы структурной лингвистики / отв. ред. С.К. Шаумян. — М. : Изд-во АН СССР, 1963. — С. 47–74.
13. Скрипник Н.І. Концепт ЗРАДА в українському фольклорі / Н.І. Скрипник // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. — 2014. — Вип. 7. — С. 146–150.
14. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. — М. : Наука, 1975. — 312 с.
15. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой ; пер. с нем. А.А. Холодовича ; ред. С.Д. Кацнельсона. — М. : Изд. иностр. лит., 1960. — 372 с.
16. Украинский семантический словарь. Проспект (Машинный формат базы данных и принципы его автоматизированного составления) / М.М. Пещак, Н.Ф. Клименко, Е.А. Карпиловская и др. ; отв. ред. М.М. Пещак. — К. : Наукова думка, 1990. — 264 с.
17. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics / Dirk Geeraerts. — Oxford University Press Inc., New York, 2010. — 362 p.
18. Schaff A. Jezyk a poznanie / Adam Schaff. — Warszawa : Panstwowe Wydawn. Naukowe, 1964. — 275 s.

REFERENCES

1. Blyzniuk, K.R. (2016). Strukturno-semantychna orhanizatsiia mikropolia «devotion» u strukturi leksyko-semantychnoho polia «patriotism» (na materialii anhliiskoi movy) [Structural-semantic Organization of the Microfield “devotion” in the Structure of the Lexical-semantic Field “patriotism” (based on English language)]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva: zbirnyk naukovykh prats, 10, Tom 1 (A–I)*, 56–62.
2. Wierzbicka, A. (2001). Sopostavleniie kultur cherez posredstvo leksiki i pragmatiki [The Comparison of Cultures through Lexicon and Pragmatics] / (A.D. Shmeleva Trans). M. : *Yazyki slavianskoi kultury*, 272 p.
3. Vorkachev, S.G. (2007). Liubov kak lingvokulturnyi kontsept [Love as the Linguocultural Concept]. M.: Gnozis, 288 p.
4. Holubovska, I.O. (2004). Etnospetsyfichni konstanty movnoi svidomosti [Ethno-specific Constants of Linguistic Consciousness]. Extended abstract of doctor’s thesis. K., 38 p.
5. Zhabotinskaia, S.A. (2005). Leksicheskoe znachenii: printsipy postroeniia kontseptualnoi seti [The Lexical Meaning: Principles of Construction of the Conceptual Network]. Gdansk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 53–62.

6. Zhylko, F.T. (1972). Pro semantychni polia ukrainskoi movy [About Semantic Fields of Ukrainian Language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 12, 25–32.
7. Izard, K.E. (1999). Psihologiiia emotsii [Psychology of Emotions]. K— SPb : Piter, 464 p.
8. Cantineau, Zh.P. (1972). Signifikativnyie oppozitsii [The Signifying Opposition]. *Printsipy tipologicheskogo analiza yazykov razlichnogo stroia*, 61–94.
9. Kuznetsov, A.M. (1986). Ot komponentnogo analiza k komponentnomu sintezu [From the Component Analysis to the Component Synthesis]. Akademiia nauk SSSR, Nauchnyi sovet «Teoriia sovetskogo yazykoznaniiia», Institut yazykoznaniiia. M.: Nauka, 123 [2] p.
10. Kuznetsova, E.V. (1989). Leksikologiiia russkogo yazyka [Lexicology of the Russian Language] (2nd ed., rev.). M. : Vysshiaia shkola, 216 p.
11. Luchyk, A.A. (2009). Komponentnyi analiz u zistavnykh doslidzhenniakh leksychnykh odynyts [The Component Analysis in Comparative Studies of Lexical items]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 7, 258–262.
12. Markus, S. (1963). Logicheskii aspekt lingvisticheskikh oppozitsii [The Logical Aspect of Linguistic Oppositions]. *Problemy strukturnoi lingvistiki*, 47–74.
13. Skrypnyk, N.I. (2014). Kontsept ZRADA v ukrainskomu folklori [The Concept of BETRAYAL in Ukrainian Folklore]. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 7, 146–150.
14. Stepanov, Yu.S. (1975). Metody i printsipy sovremennoi lingvistiki [Methods and Principles of Modern Linguistics]. M. : Nauka, 312 p.
15. Trubetskoi, N.S. (1960). Osnovy fonologii [Principles of Phonology]. (A.A. Holodovicha Trans). (S.D. Katsnelsona ed.). M. Izd. inostr. lit., 372 p.
16. Peshhak, M.M., Klimenko, N.F., & Karpilovskaja, E.A. eds. (1990). Ukrainskii semanticheskii slovar. Prospekt (Mashinnyi format bazy dannyh i printsipy yego avtomatizirovannogo sostavleniia) [Ukrainian Semantic Dictionary. Prospect (Engine Database Format and the Principles of its Automated Drafting)]. K. : Naukova dumka, 264 p.
17. Geeraerts, D. (2010). Theories of Lexical Semantics. Oxford University Press Inc., New York, 362 p.
18. Schaff, A. Jezyk a poznanie / Adam Schaff. — Warszawa : Panstwowe Wydawn. Naukowe, 1964. — 275 p.